

Балабекұлы Д.¹, Алтаев Ж.А.², Әлиев Ш.Ш.³.

¹докторант, e-mail: balabekuly93@mail.ru

²философия ғылымдарының докторы, профессор, e-mail: altaev.kaznu@gmail.com

³PhD доктор, аға оқытушы, e-mail: shattyk.85@mail.ru

әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.

**ҚАЗАҚСТАНДЫҚ АҚПАРАТТЫҚ КЕҢІСТІКТЕГІ
ВИРТУАЛДЫ КОММУНИКАТИВТІК ПРАКТИКАНЫҢ
ӘЛЕУМЕТТІК-ФИЛОСОФИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ**

Заманауи қоғам өзінің әлеуметтік-философиялық зерттеулерінің ерекшеліктерін анықтайтын «ақпараттық» деп сипатталады. «Post-modern» дәуірі ақпараттық ағындардың көлемінің артуы мен коммуникациялық өзара байланыстың виртуализациясымен ерекшеленеді. Мақала электронды мәдениет әлемінде маңызды рөлге ие виртуалды коммуникация құбылысын сипаттау мен талдауға арналған. Авторлар субъектімен қатынасына байланысты виртуалды коммуникацияның жүйелік түрлерін, виртуалды коммуникацияға тән өзгешеліктер мен ерекшеліктерді айқындап, адам мен қоғамға тигізер ықпалын саралайды. Қазіргі заманғы ақпараттық қоғам жағдайында адам өмірінің тіршілігі мәселесі қарастырылады. Бұл мақала виртуалды қарым-қатынастың коммуникативті тұлғаға тигізер қайшылықты ықпалы турасындағы кейбір әлеуметтік-философиялық мәселелерге де арналған. Интернеттің пайда болуының әлеуметтік-мәдени шарттарына талдау жасалып, виртуалды шындықтың факторы түріндегі онлайндық әлеуметтік желілер құбылысының өмірге келуінің алғышарттары анықталады. Ғаламдық Интернеттің адамның материалдық және рухани мәдениетіне тигізіп жатқан әсері толығырақ сипатталған. Ақпараттық және коммуникациялық технологиялар жаһандану жағдайында ұлттық қауіпсіздік факторы ретінде қарастырылады. Ақпарат пен коммуникацияның ұлттық мемлекетке, қоғамға, адамға әсер етуінің нақты қауіп-қатерлері көрсетілген. Сондай-ақ, қазақстандық ақпараттық кеңістіктегі виртуалды коммуникативтік практиканың әлеуметтік-философиялық аспектілері қарастырылады.

Түйін сөздер: виртуалды коммуникация, виртуалдандыру, ақпараттық қоғам

Balabekuly D.¹, Altaev Zh.A.², Aliyev Sh.Sh.³.

¹PhD, e-mail: balabekuly93@mail.ru

²doctor of Philosophy, professor, e-mail: altaev.kaznu@gmail.com

³PhD doctor, art. teacher, e-mail: shattyk.85@mail.ru
al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty

**Social and philosophical aspects
of virtual communicative practice
in the information space of Kazakhstan**

Modern society is characterized as information-oriented, which specify features its socially-philosophical research. The epoch “after modernity” is characterized by an increase in the volume of information flows, the virtualization of communication interaction, resulting in the formation of virtual or network identities. Article is devoted to the analysis and the characteristic of a phenomenon of the virtual communication playing the dominating role in the world of e-culture. The author offers classification of types of virtual communication depending on character of the relations of subjects. Lines and the features inherent in virtual communication are as a result revealed, advantages and risks to the person and society are opened. A problem of subsistence of people under the conditions of modern information-oriented society is considered in the present paper. The article is devoted to some socio-philosophical

issues of the contradictory influence of virtual interaction on a communicative individual. There are analyzed the social and cultural conditions, in which the Internet originated, revealed the preconditions for online social networks phenomenon, regarded as the factor for reality virtualization. The influence of the global network, Internet, on the material and spiritual culture of man is described in detail. Information-communication technologies are considered as a factor of national safety maintenance in conditions of globalization. Current risks of information and communication effects on a national state, society and individual are revealed. As well as the main social and philosophical aspects of virtual communication practice in the information space of Kazakhstan.

Key words: virtual communication, virtualization, information society

Балабекулы Д.¹, Алтаев Ж.А.², Алиев Ш.Ш.³.

¹докторант, e-mail: balabekuly93@mail.ru

²доктор философских наук, профессор, e-mail: altaev.kaznu@gmail.com

³PhD доктор, ст. преподаватель, e-mail: shattyk.85@mail.ru

Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы

Социально-философские аспекты виртуальной коммуникативной практики в информационном пространстве Казахстана

Современное общество характеризуется как «информационное», что обуславливает особенности его социально-философского исследования. Эпоха «после модерна» характеризуется ростом объема информационных потоков, виртуализацией коммуникационного взаимодействия. Статья посвящена анализу и характеристике феномена виртуальной коммуникации, играющей доминирующую роль в мире электронной культуры. Автором предлагается классификация видов виртуальной коммуникации в зависимости от характера отношений субъектов, в результате выявлены черты и особенности, присущие виртуальной коммуникации, раскрыты преимущества и риски для человека и общества. Рассматривается проблема существования человека в условиях современного информационного общества. Данная статья посвящена некоторым социально-философским вопросам противоречивого влияния виртуального общения на коммуникативную личность. Анализируются социокультурные условия, в которых зарождался Интернет, выявляются предпосылки возникновения феномена онлайн-социальных сетей как фактора виртуализации реальности. Подробно описывается влияние глобальной сети Интернет на материальную и духовную культуру человека. Информационно-коммуникационные технологии рассматриваются как фактор обеспечения национальной безопасности в условиях глобализации. Показаны актуальные риски информационных и коммуникационных воздействий на национальное государство, общество, человека. А так же рассматриваются основные социально-философские аспекты виртуальной коммуникативной практики в информационном пространстве Казахстана.

Ключевые слова: виртуальная коммуникация, виртуализация, информационное общество

Кіріспе

Бүгінгі қалыптасып келе жатқан ақпараттық өркениет заманында ақпарат – қоғамның стратегиялық маңызы бар ресурстарының біріне айналуда. Оны өндіру мен тұтыну – қоғам өмірінің барлық салаларының дамуында, әсіресе, экономиканың негізгі бағдарын айқындауда үлкен мәнге ие. Ендеше, бүгінгі таңда ақпарат – барлық қоғам мүшелерінің өмірлік құндылықтық бағдарынан ерікті-еріксіз түрде маңызды орын алып келеді. Бірақ ақпараттық кеңістіктің аясы ұлғайған сайын, жаңа күрделі мәселелер қалыптасып отыр. Мақала осыларды зерттеуге, оның әлеуметтік-философиялық аспектілерін ашуға тырысады.

Зерттеу әдістері

Қазіргі таңда заманауи өркениет өз дамуында ақпараттық қоғам деп аталатын жаңа деңгейге аяқ басты. Бүгінгі күні «ақпараттық қоғам» түсінігі кең таралған ұғымға айналды. Біріккен ұлттар ұйымының шешімімен «XXI ғасыр – ақпараттандыру ғасыры» деп аталды. Қазақстан Республикасы да ғылыми–техникалық прогрестің негізгі белгісі – қоғамды ақпараттандыру болып табылатын жаңа кезеңіне аяқ басты. Сондықтан да, біз қандай қоғамда өмір сүріп жатырмыз, оның мәндік белгілері мен болашаққа деген мүмкін сценарилері қандай екендігін түсінуге тырысу – әлеуметтік-философиялық сараптаудың ең маңызды мәселелерінің бірі болып қала бермек.

Әдебиеттерді шолу

Мақалада қазақстандық ақпараттық кеңістіктегі виртуалды коммуникативтік практиканың мәселесі қарастырылады: ақпараттық қоғамның қалыптасуы және виртуалды коммуникация, әлеуметтік үдерістердегі ақпарат пен байланыс құралдарының орны мен рөлін анықтауға арналған зерттеулермен тығыз байланысты. Өзіндік әдіснамалық көзқарасын айқындау мақсатында автортар бұған дейінгі әлеуметтік философияның орнықты зерттелген категорияларына және жалпы философиялық еңбектерге сүйенеді.

Шетелдік әдебиеттерде ақпараттық қоғам парадигмалары Д. Белл еңбегіндегі «Бес сектор», Э. Тоффлердің «Үшінші толқыны» арқылы арнайы зерттелген. Жалпы ақпараттық қоғамның пайда болуы мен дамуы туралы мәселелер: М. Порат, И. Масуда, Т. Стоуньер, Р. Катц, П. Друкер, М. Кастельс, А. Лаборит, Дж. Мартин, Ф.Уэбстер, Б.Уинстон, Э. Гидденс, Г. Киссинджер, А. Лаборит, Дж. Андерл, И. Бенигер, Л. Бриллюэн, У. Дайзард, А. Минк, Дж. Нейсбит, Д. Робертсон және т.б. зерттеулерінде кеңінен көрініс тапқан.

Заманауи қоғам өміріндегі ақпараттандыру мен компьютерлендіру турасындағы ойлар: В.Л. Иноземцев, А.М. Кузьмин, Ю. Ф. Абрамов, Л. Н. Варакин, Б. Гейтс, Б. А. Глинский, Р. Джонстон, М. Б. Игнатъев және т.б. еңбектерінде қарастырылады.

Талқылау

Бүгінгі ХХІ ғасырдың негізгі капиталы – ақпарат. Ал ақпарат таратуда теледидар, газет-журналмен қатар ғаламтордың да үлес салмағы артып келеді. Бұл процестердің қоғамдық сананың қалыптасуы мен өзгерісіне тигізер әсері мол. Бүгінгі күні маңызды ақпаратқа ие болу – билікке ие болу дегенді білдіреді. Осы тұста азаматтардың ақпараттық сауатты болуы маңызды. Бүгінгі жаһанданған әлемдегі технологиялық инновацияның шарықтаған заманында виртуалды коммуникацияның: интернет, спутниктік байланыс арқылы мәтін, аудио, видеоақпараттардың тез арада әлемге таралуы, олардың географиялық, экономикалық, рухани аймақ шекарасынан ары шығып кетуі осыған айғақ.

«Ақпараттық кеңістік – ақпарат туындайтын, орын ауыстыратын және қолданылатын кеңістік. Ақпарат тасқынының бағыты мен жылдамдығы,

оны қолдану және құру амалдары ақпараттық кеңістік құрылымын анықтайды. Бұл кеңістіктің құрылымы ғылым, БАҚ, білім беру кіретін қоғамының инфрақұрылымын көрсетеді», -деп экономика ғылымдарының докторы, профессор Е. Арын анықтама келтіреді (Е. Арын 2000: 482).

Бұл туралы ғалым В.Лопатин: «Мемлекеттің ақпараттық кеңістігі дегеніміз – ақпараттық құрылым мен ақпараттық ресурстың жиынтығы деп түсінуге болады. Бірегей принциптерге негіздеп және жалпы ережеге сүйене отырып, мемлекеттің, ұйымның және азаматтардың ашық ақпарат ресурстарына қолжетімділігіне қарай өзара әркетін ақпарат қауіпсіздігімен қамтамасыз етеді. Сонымен қатар әлемдік ақпараттық кеңістікке ену және ұлттық ақпараттық еркіндікті қамти отырып, қызығушылық деңгейін мемлекет аумағында сақтап, олардың ақпараттық қажеттілігін толыққанды қанағаттандырылады», -деп түсінік береді (В. Лопатин 2012: 60-65).

Ғалымдардың жоғарыда келтірілген анықтамалары «ақпараттық кеңістік» ұғымын – ақпараттың көлеміне қарай әртүрлі феноменде көрсетеді. Бұл ұғымды тек ақпарат шығарушы ғана емес, ақпаратты қолданушы да пайдаланады. Қалай десек те, ақпараттық кеңістіктің даму деңгейі экономикаға, қорғаныс пен саясатқа әсер етеді. Сол деңгейге қарай қоғамдық-саяси жағдайда және әлеуметтік тұрақтылық кезінде адамның өзін-өзі ұстауын көруге болады.

Ақпараттық кеңістіктің дамуы жайында сөз қозғағанда, сапасының негізгі тенденциясы ретінде интернетизация мен жаһандануды алуға болады.

Қазіргі уақытта әлем индустриалды қоғамнан ақпараттық қоғамға өтуді бастан кешуде. Өндіріс режимдері, халықтың көзқарасы, мемлекетаралық қатынастар өзгереді. Ғылыми-саяси ортада «ақпараттық», «ақпараттандыру», «ақпараттық технологиялар», «ақпараттық инфрақұрылым», «ақпараттық ресурстар», «ақпараттық нарық», «ақпараттық кешендер», «ақпараттық корпорациялар» сияқты ғылыми-«ақпараттық процестер» және т.б. осы сияқты ұғымдар барынша пайдаланылып келеді.

Бірқатар беделді сарапшылардың пікірінше, бүгінгі күні ақпараттық үрдістер саласында келесі үрдістер байқалады.

Біріншіден, бұқаралық ақпаратқа және насихаттауға дәстүрлі ақпаратты тарататын коммуникативтік үдерістердің көлемі өсіп келеді.

Екіншіден, әртүрлі Екіншіден, әртүрлі бұқаралық ақпарат құралдарының араласуы

байқалады. Олар: медиа-баспа, дыбыстық, визуалды және тағы сол сияқты интеграцияланған байланыс жүйелерінің пайда болуы.

Үшіншіден, ұқсас үдерістер бұқаралық ақпараттық процестердің деңгейінде орын алады. Бұл жерде жеке БАҚ қана емес, сонымен бірге медиа жүйелер деп аталатын ақпараттық кешендер орналасқан.

Қоғамды жаһандық ақпараттандыру нәтижесі – бірыңғай ақпараттық кеңістікті қалыптастыру.

Айта кету керек, бүгінгі күні «ақпараттық кеңістік» қатаң анықтамасы қарастырылмаған. Осы уақытқа дейін «ақпараттық кеңістік» сөзі кеңінен қолданылғанымен, ғылыми тұжырымдама ретінде толық қарастырылмаған. Тұтастай алғанда, бұл тұжырымдама метафора ретінде пайдаланылады деп айтуға болады, бірақ қатаң ғылыми термин.

Десек те, қазіргі уақытта әлемдік қауымдастықта біртұтас ақпараттық кеңістік терминінің ортақ түсінігі қалыптасты. Біртұтас ақпараттық кеңістік деректер базалары мен банктерінің, оларды енгізу және пайдалану технологияларының, азаматтар мен ұйымдардың ақпараттық өзара байланысын және олардың ақпараттық сұраныстарын қамтамасыз ететін біртұтас қағидаттар мен жалпы ережелер негізінде жұмыс істейтін ақпараттық-телекоммуникациялық жүйелер мен желілердің жиынтығы болып табылады.

Сарапшы Е.Прохоров ақпараттық кеңістік бұқаралық ақпарат құралдары (бұқаралық ақпарат құралдары) жұмыс істейтін аумақ ғана емес, «бұл кеңістікте жұмыс істейтін бұқаралық ақпарат құралдарының нақты, бағаланған, әлеуетті аудиториясын құрайтын, БАҚ-та тұратын адамдар үшін маңызды аумақ» деп санайды. (Е. Прохоров 1999: 14).

Мәселен, ғалым Т. Закупен ақпараттық кеңістікті ақпаратпен, ақпараттық ресурстармен және инфрақұрылыммен қамтылған «жабық» аумақ ретінде қарастырады, оның шеңберінде барлық субъектілер осы кеңістіктегі кез-келген жерде ақпарат алу, беру және барлық басқа манипуляция үшін бірдей мүмкіндіктерге ие (Т. Закупен 2002: 114).

Қазақстанның қазіргі саяси және әлеуметтік-экономикалық өмірі оның егемен мемлекет ретінде қалыптасуы мен дамуы қазіргі жаһандандудың күрделі жағдайында да жүріп жатқанын көрсетеді. Әлем ақпарат дәуіріне сөзсіз кіреді. Ондағы шешуші рөл материалдық құндылықтармен емес, әр түрлі ақпаратқа қол жеткізу мүмкіндігімен емес, өндірісте ойнайды.

Ақпараттық кеңістіктің өз қоғамы, өз ортасы бар. Ақпараттық кеңістіктің өзара ауқымы кең болғандықтан, ақпараттық мәселелерге көңіл бөлу мемлекеттік құзырлы орындардың жұмысына еніп, заңдар қарастырылды. Бірақ әлі күнге дейін шешімін таппаған әлеуметтік мәселелері де жоқ емес. Мәселен, медиа аланды алайық. Осы күнге дейін ұлттық ақпараттық кеңістіктің дәрмені төмен. Қазақстандағы ақпараттық кеңістікті шет елдік ақпараттық кеңістіктің жаулап тұрғаны да жасырын емес. Бұл саяси-экономикалық мәселе және ақпараттық кеңістікті қадағалаудағы кемшіліктеріміз. Мәселен, шекаралық аймақта ұялы байланыс, телерадиохабар тарату алаңдары 70-80 % көршілес мемлекеттің басымдылығына ие болады. Сондай-ақ аудан орталығынан тысқары аймақтарда интернет желісінің әлсіз, баяу жұмыс жасауы әлі күнге дейін мәселе күйінде қалып келеді. Тек соңғы жылдары “Цифрлы Қазақстан” бағдарламасының негізінде республика аумағы “Отау ТВ” телерадиохабар тарту жүйесіне көшті. Бұл қазіргі Қазақстан ақпарат кеңістігіндегі мемлекеттік бағдарлама бойынша жүзеге асқан ең әлеуетті жоба болғаны анық. Елдегі ақпараттық қауіпсіздікке мән беру-ақпараттық кеңістікті барынша қадағалай түседі.

3. Бжезинский, Д. Белл, О.Тофлер тұжырымдамасына сәйкес, ақпараттық қоғам постиндустық қоғамның алуандығы. Әлеуметтік дамудың «кезендерін өзгерту», ақпараттық қоғамның тұжырымдамасын түсіндірушілер оның қалыптасуы экономиканың «төртінші» ақпараттық секторының үстемдігімен байланыстырады (О. Тофлер 1991: 44).

Белгілі бір ақыл-ойдың ерекшеліктеріне қарамастан, өткен оқиғалардың катаклизмдері, полиэтностық және полионфессионалды мәселелердің Қазақстан үшін проблемалар ретінде көрінуі жаһандық кеңістікте пайда болаты өзекті мәселелерінің бірі.

Қазақстан Республикасының билік жүйесі нәтижелі жүзеге асуы ақпаратпен қамсыздандырылуына түбегейлі байланысты саналады. Саяси құрылымның позитивті қызмет атқаруы, саяси сананың дамуы, саясаттың объектісі мен субъектісінің өзара әрекеттесуі ақпаратсыз мүмкін емес. Бүгінгі қазақстандық электрондық үкіметтің қалыптасуы мен дамуы саяси өмірде өз орнын тапты, электрондық үкімет іс жүзінде қоғамымыздағы әлеуметтік көлбеу және тік қарым-қатынастар мен саяси коммуникацияны қамтитын кең әрі терең ұғым. Сондықтан осы өзекті мәселені әлеуметтік-

философиялық тұрғыда зерттеу, электрондық үкіметті жасақтаудың әлемдік тәжірибесіне салыстырмалы саяси талдау жасай отырып, оның жаңа жолдарын іздестіру, жетістіктеріне баға беру, қазіргі жағдайы мен әлеуетіне талдау жасап, даму үрдістері мен келешегіне саяси болжам жасау қажеттілігі туындайды.

Соңғы жиырма жылда бір мезгілде қалыптасқан экономиканы Кастельс ақпараттық және жаһандық деп түсінеді. «Ақпараттық – өйткені бұл экономикадағы (мейлі, ол фирма, аймақ немесе ұлт болсын) агенттер мен факторлардың өнімділігі мен бәсекелестік қабілетті бірінші кезекте олардың білімге негізделген ақпаратты жасау, өңдеу және тиімді пайдалану қабілетіне байланысты. «Жаһандық – себебі, өндіріс, тұтыну және тауарлар мен қызмет көрсетулердің айналымы сияқты экономикалық қызметтің негізгі түрлері, сонымен бірге оны құраушылар (капитал, еңбек, шикізат, басқару, ақпарат, технологиялар, нарық), тікелей экономикалық агенттерді байланыстыратын тармақталған желіні қолдану арқылы жаһандық көлемде ұйымдастырылады және соңғысы, ақпараттық және жаһандық – өйткені жаңа тарихи жағдайларда өнімділіктің белгілі бір деңгейіне жету мен бәсекелестіктің болуы тек жаһандық және өзара байланысты желінің ішінде ғана мүмкін» (М. Кастельс 2000: 608 с.).

Кастельстің пікірінше, белгілі бір желіге қатынасу, сондай-ақ, желілердің бір-бірімен өзара әрекеттесуі билік пен қоғамдық ауысымның қайнар көзі болуы мүмкін. Жиырмасыншы ғасырдың соңындағы әлеуметтік трансформациялар бүкіл әлемді қамтыды және «желілік қоғам» немесе «желілік құрылымдар қоғамы» деп аталатын әлеуметтік құрылымның жаңа түрін айқындады (W.P. Dizard 198: 287).

Ю. Хабермастың коммуникативтік әрекет тореясында, коммуникативтік әрекеттер адамдардың арнайы білімдерді, нормалар мен ережелерді қабылдау жөніндегі үнсіз келісімдеріне негізделген, оның нәтижесінде қоғамның тұрақтылығы, әлеуметтік ынтымақ, мәдени сабақтастық қамтамасыз етіледі. «Коммуникативтік рационалды» саласы өзара түсінісу мақсатындағы қарым-қатынас, өзарақатынастар болып табылады (Ч. Кули 1994.-383 с.).

Саяси сипаттағы құжаттарда ақпараттық кеңістіктің анықтамасы берілген. Мысалы: «Ақпараттық кеңістік – бұл ұйымдар мен азаматтардың ақпараттық өзара іс-қимылын қамтамасыз ететін жалпы қағидалар мен жалпы қағидалар негізінде жұмыс істейтін ақпараттық

және телекоммуникациялық жүйелер, желілердің мәлімет қорлары мен деректер банкілерінің жиынтығы, оларды сақтау және пайдалану технологиялары, сондай-ақ олардың ақпараттарын қанағаттандыру қажеттілігі» (Концепция формирования и развития единого информационного пространства России и соответствующих государственных информационных ресурсов 1995: 44).

Біздің қоғам толықтай жаңа деңгей-ақпараттық кезеңге аяқ басып келеді. Бұл компьютерлік техника мен оған сай барлық ақпараттық коммуникациялық технологиялар әр саланың қызметінде барынша кірігіп, оның табиғи ортасына айналуға. Осы уақыттың кеңістігіне сай ақпараттық технологияларсыз елестету мүмкін болмай отыр.

Мәселен, интернетті алсақ, ондағы әлемдік ақпараттық веб әлі де жан-жақтылығын ұлғайтып келеді. Бірақ қазірдің өзінде біздің өмірімізге үлкен әсер етіп келеді. Бұл процесс қиялдан да жылдамырақ дамып келеді. Техникалық өнертабыс адам өмірінің барлық аспектілеріне әсер ететін абсолюттік құбылысқа айналды. Интернет-технологиялардың дамуы қоғам үшін көп перспективалар ашты және әртүрлі салаларда сапалы серпіліске үміт беретініне күмән жоқ. Бүгінгі таңдағы интернет құбылысын саясатта елемеуге болмайды.

Постсоветтік кеңістікте әлді де болса, ақпараттық құпиялық бар болғанымен, БАҚ жаңалықтары Интернетте тез таралып кетеді. Интернетте дәстүрлі бұқаралық ақпарат құралдарына қарағанда бірқатар айырмашылықтар бар. Мәселен, қарапайым БАҚ-қа орналастырылмайтын ақпарат интернет кеңістігіне еркін жайғаса алады. Мұнда уақыт шекараларының болмауы, тақырыптық іздестіру мүмкіндіктері, ахуалды қадағалау және хабарлау барынша тез және мүмкіндіктері жоғары. Бұл ақпараттық кеңістіктегі коммуникативтік практиканың еркін қозғалысын көрсетеді.

Саясат үшін де виртуалды ақпараттық компоненттің үлесі жоғары және өсу үрдісіне ие. Бұл процесс келеште де жалғасын табады. Яғни, саяси партиялар мен қозғалыс сайттарының саны көбейеді, интернеттің ақпараттық рөлі артады. Болашақта интернеттің ақпараттық жетекші бірден-бір көзі болатының анық аңғартады. Бүгінгі таңда да ақпараттық мүмкіншілік тек интернет ресурстары арқылы жүзеге асып жатқанын ескерсек, ақпараттық кеңістік интернетті қолданушылардың көптігімен де айшықталып келеді (В. Лопатин 2012: 60-65).

Бұл тұрғыда, жаһандану жағдайына келетін болсақ, бұл үдерістің дамуы жаһандық ақпараттық қоғам мен бірыңғай ақпараттық кеңістік туралы айтуға мүмкіндік береді.

XXI ғасырдың басым міндеттерінің бірі ретінде Бірыңғай ақпараттық кеңістікті құруды қарастыратын Америка Құрама Штаттары, Канада, Жапония, Германия, Франция, Англия, Италия секілді елдер тобы ғаламдық ақпараттық инфрақұрылымды құруда ынтымақтасуға келісті.

Бұл ынтымақтастық бірнеше іргелі қағидаттарға негізделген. Мәселен, динамикалық бәсекелестікті қолдау, желілерге ашық қатынауды қамтамасыз ету және қызметтерге әмбебап қол жеткізу, әсіресе дамушы елдермен халықаралық ынтымақтастықты қажет деп тану.

Қазіргі уақытта әлемдегі ақпараттық өнімдер мен жоғары технологиялық компоненттер өндірісінде бірнеше ірі облыстық мамандандырылған орталықтар жұмыс істейді.

Бірінші және ең ірі кеңінен қолданылатын бағдарламалық жасақтама өнімдерін шығаруға және компьютерлік техниканың жаңа үлгілерін жасауға жетекшілік ететін АҚШ пен Канаданы қамтитын – Солтүстік Америка қоғамы. Екінші орталық – байланыс нарығында маманданған Еуропалық Одақ елдері.

Үшінші орталық – дәстүрлі Жапония, Оңтүстік-Шығыс Азия елдері, ал кейбір дәрежеде олармен шектесетін – Қытай. Олардың барлығы өндірістік қуаттар мен арзан еңбекке ие және компьютерлік өнімдердің жаппай жеткізушісі болып табылады.

Жақында Үндістан осы орталықтардың біріне айналды, дамыған елдерді программалық өнімдер нарығынан біртіндеп ығыстырып жіберді.

Өкінішке орай, Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығы (ТМД) елдері, соның ішінде Орталық Азия аймағындағы елдер (КОБ), осы халықаралық еңбек бөлінісінде, тұтынушылардың ролін көп атқарады. Бұл кейбір сарапшылар мен саясаткерлерге осы елдердің жаһандық ақпараттық қауымдастыққа қосылатын идеясына күмәндануға негіз береді.

Сондай-ақ, ақпараттық кеңістіктің жаһандануы ақпараттық қарым-қатынас мәселелерімен айналысатын көптеген саясаткерлер мен сарапшылардың алаңдаушылығын тудырады. Мұны осы тақырып бойынша көптеген мақалалар мен материалдардан, семинарлардан, дөңгелек үстелдерден және конференциялардан көруге болады.

Ақпараттық жаһанданудың қолдаушылары жаһандық ақпараттық кеңістіктің пайда болуы нарықтардың географиялық шекараларын «таратпау», бөлінген желілік еңбек ресурстарының пайда болуы, өндіріс пен тұтынудың түбегейлі жақындығы, интеллектуалды тұтынудың жаңа саласына жаңа нарықтарды ашу сияқты сипатталатын «әлемдік экономиканың дәуірі» дегенді білдіреді, бұл, әрине, мүлдем жаңа мүмкіндіктер туғызады.

Ақпараттық жаһанданудың қарсыластары негізінен сигналдық көңіл-күймен сипатталады. Көпшілік бүгінгі күні ақпараттық кеңістіктердің шекараларын қоса алғанда, мемлекеттердің шекаралары шартты болуына аландайды.

Дегенмен, кез-келген жағдайда, ТМД елдері мен ОАР сөзсіз жаһандық ақпараттық кеңістікке кіруі тиіс деген күмән жоқ. ТМД-ға қатысушы мемлекеттер арасындағы іскерлік байланыстарды орнату жолында ақпараттық өзара іс-қимылдың айқын жүйесіздігінің болмауы байқалады. Саяси-экономикалық және мәдени өмірдің барлық салаларында іскерлік ынтымақтастықты дамыту үшін өзара тиімді интеграциялық негіз жасайтын бірыңғай ақпараттық кеңістік болмаса, мемлекеттердің интеграциясы өте күрделі болады. Сауда, қаржы, көлік, ақпараттық және технологиялық ағындарды қамтамасыз ететін бірыңғай ақпараттық кеңістік тек макроэкономикалық ғана емес, аймақтық үдерістерді де жедел дамытуға ықпал етеді. Нарық экономикасы ең алдымен ақпараттық экономика болып табылатынына күмән жоқ. Бұл дүниежүзілік экономикалық жүйені дамытудың соғыстан кейінгі бүкіл тәжірибесі.

Мысалы, соңғы 50 жылда экономиканың тиімділігін арттыру және әлеуметтік жағдайды жақсарту мақсатында Батыс Еуропа ақпараттық және экономикалық шекаралардың ашықтығын, атап айтқанда, бірыңғай экономикалық және ақпараттық кеңістік, валюта, көлік жүйесі және банк механизмін құруды қамтамасыз етуге ұмтылды. Мұның бәрі бірыңғай телекоммуникация және ақпарат алмасу стандарттары болмаса, бұл қаржылық, экономикалық және басқа салалардағы құжаттарға халықаралық стандарттарды әзірлеу кезінде байқалды.

Заманауи ақпараттық-коммуникациялық технологиялар кең ауқымды халық арасында ұлттық идеяларды тарату, қазақстандықтардың өзіндік ерекшелігін қалыптастыру және нығайту, массаларды жұмылдыру үшін виртуалды платформаларды құру үшін пайдаланылуы мүмкін. Интернеттің оң және шығармашылық

әлеуеті Қазақстан Республикасындағы ұлттық құрылыс үдерісінде жүзеге асырылуы тиіс. Бұл үшін ақпараттық қоғамды дамытуға ықпал ететін идеологиялық көзқарастар негізінде ақпараттық саясат саласындағы жаңа нормаларды қалыптастыру және бекіту қажет.

Ақпараттандыру жаһандану үдерісінің аспектілерінің бірі ретінде жоғары динамикаға ие және көптеген елдерді қамтиды. Ақпараттық-коммуникациялық технологияларды белсенді енгізу қазіргі заманғы мемлекеттерді жаңғыртудың маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Әрбір мемлекет электронды құжат айналымы жүйесін енгізеді, сол секілді электронды үкімет жобалары әзірленуде және жыл сайын қоғам өмірінің барлық салаларында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды енгізу шығыны артып келеді. Сонымен қатар, ақпараттандыру үдерісі белгілі бір халықтардың сәйкестендіру кодтарын, оның ішінде ұлттық сәйкестігін қайта құру үшін алдын-ала пакеттер жасайды.

Ақпараттандыруды басқарудың ақпараттық және білімін пайдалану тиімділігін арттыру мақсатында қоғамның әлеуметтік-экономикалық, саяси және мәдени өмірінің барлық салаларында ақпараттық-коммуникациялық технологияларды кеңінен қолдандудың әлеуметтік-экономикалық және ғылыми-техникалық процестері ретінде анықталуы мүмкін-азаматтардың, ұйымдардың, жергілікті билік органдарының және мемлекеттің қажеттіліктерін, ақпараттық қоғамға көшудің алғышарттарын жасау (Ю.Е. Хохлова 2009: 55).

С. Кортуновтың айтуынша, ақпараттандыру, бірыңғай ғаламдық ақпараттық кеңістікті қалыптастыру, ғаламдық желілік қоғам құру, ол қамтылған елдердің азаматтарына барлық материалдық және рухани тауарларға қолжетімділікті ашады, зияткерлік ресурсты көбейтеді, тұрақты дамуға, жеке тұлғаның әлауқатына және қауіпсіздігіне қол жеткізуге көмектеседі. қоғамдар (С.В. Кортунов 2009: 22).

Екінші жағынан, ақпараттық технологиялар сырттағы жеке тұлғаның құрылу үрдісіне араласып, нақты қоғамның өзін-өзі тануын қалыптастыруға мүмкіндік береді. И. Семенов «ақпараттық қоғамда- әлеуметтік субъектілер мен жеке тұлғалардың көп деңгейлі өзара тәуелділігіндегі әлемде, анықтамалық белгілердің өздері әрдайым белгісіз, бұлыңғыр және өзгеретін болады. Олар жылдам дамып келе жатқан ақпараттық ағындардың әсеріне ұшырайды және өздері ақпараттық және комму-

никациялық кеңістікті қалыптастырады», – деп пайымдайды (И. Семенов 2009: 589).

Шынында да, посткеңестік кеңістіктегі мемлекеттердің азаматтарының құндылықтар мен идеалдардың трансляциясы, алушыларға жататын нормалар мен көзқарастар арқылы берілетін шетелдік ақпараттық ағындарда билік органдарының ұлттық саясат саласындағы барлық күш-жігерлерін бейтараптандыруы мүмкін. Бұл қауіп ақпараттық және коммуникациялық технологиялардың ең белсенді пайдаланушысы бола тұра, жастар өз қоғамындағы әлеуметтенудің толық жолын бастамағанымен, шетелдік мазмұндағы нормативтік-мәндік хабарламаны игеруде. Сондай-ақ, бүгінде блогерлер мен желілік қоғамдастықтар социализацияның жаңа агенттері болып табылады.

Желілік қауымдастықтар пайдаланушылардың белсенділігіне негізделгендіктен, олар арқылы әлеуметтік өзара әрекеттесудің мазмұны әлеуметтендірудің алғашқы сатыларында пайдаланушылармен қандайда бір нормалар мен құндылықтарға байланысты болады. Осыған байланысты егде жастағылар жас ұрпақтың ақпараттық мәдениетін қалыптастыруға қатысуының маңыздылығы күшейе түсті.

Ғаламтор кеңістігінде жасына, материалдық немесе аумақтық өлшемдерге ешқандай шектеулер жоқ. Демек, жас экономикалық және географиялық топтар мен қауымдастықтар арасындағы шекаралар бұлыңғыр, бұл виртуалды қоғамның космополитизмін тудырады.

Интернеттегі виртуалды суретті құрастыру еркіндігі пайдаланушының сұрауы бойынша жеке сәйкестендіруді түзетуге мүмкіндік береді. Cisco зерттеулерінің деректері бойынша, адамдардың 47% -ы интернеттегі және дербес адам идентификаторлары жиі ерекшеленеді деп санайды, ал респонденттердің 46%-ы мүлдем басқа. Зерттеу жүргізілген барлық елдерде (АҚШ, Канада, Ресей, Қытай, Үндістан, Бразилия, Аргентина, Германия, Франция, Польша және басқалар) бұл жеке тұлғалардың айырмашылығы жоқ деп жауап бергендердің үлесі 10-дан аспайды % (Cisco 2012: 3).

Веб-пайдаланушылар ақпаратты іздеуде қажетті мазмұнды ойнату тілін білу қажеттілігімен бетпе-бет келеді. Мысалы, әлемдегі үрдістер туралы, шетелдегі оқиғалар туралы, жаңа технологиялар туралы соңғы ақпарат ағылшын тілінде қол жетімді. Көбінесе өз ана тілінде қолданылатын материалдар болмаған жағдайда ол сыртқы ресурстарға ауысу керек. Сонымен қатар, дамушы елдерде

ғаламтор кеңістігінің дамуы жеткіліксіз, бұл тұтынушылардың сыртқы қорларға шығып кетуіне ықпал етіп, оларды шетелдік ақпараттық ағындарға енгізеді. Бұл адамның қажетті ақпаратты табуға, оның мәдени және ақпараттық қажеттіліктерін қанағаттандыруға ұмтылуына байланысты. Интернет қажетті, қызықты ақпарат, мультимедиалық материалдарды табу оңтайландырылды.

Ақпараттық технологиялар қазіргі адамның өміріне терең тамыр жайып келеді. Әрқайсысымыз электрондық поштаны тексерместен, әлеуметтік желілердегі жаңартуларды және ақпараттық сайттардағы ең соңғы жаңалықтарды оқи алмай бір күнді өткізе алмаймыз. Ақпарат заманауи өркениеттің басты ресурсы болды және бұл ресурс әртүрлі формалар мен мазмұнды қабылдайды – қатаң теориялық ғылыми басылымдардан кең аудитория үшін БАҚ-тарды қызықтыруға дейін. Интеллектуалды өнімді өндіру және оны алудың барлық түрлілігіндегі ақпарат болып табылады, ол әлемдік кеңістікте ақпараттық коммуникация субъектісін анықтайтын негізгі фактор болып табылады. Капитал сияқты ақпарат айналымға түседі, қаржы ағымдары қазіргі заманның саяси және экономикалық орталықтарынан келетін ақпарат бар.

ТМД-ның ақпараттық кеңістігінде мемлекеттік және мемлекеттік емес бұқаралық ақпарат құралдары өз қызметін жүзеге асырады. Бұл бұқаралық ақпарат құралдарының қызметіндегі кейбір ерекшеліктері бар. Олар саяси жарнаманың сипаты мен мазмұнына әсер етеді. Мемлекеттік БАҚ-тағы саяси жарнама мемлекеттің жүргізіп отырған саясатының, оның ел ішінде де, одан тыс жерлердегі де проблемаларға деген қарым-қатынасын көрсетеді. Жалпы айтқанда, бұл БАҚ өз елінде іс-шараларды жүргізеді, осылайша үлкен аудиторияны қамтып, саяси жарнаманы тиімді пайдалану мүмкіндігіне ие болады.

Мемлекеттік емес БАҚ-тарда саяси жарнама сипаты мен мазмұны бұқаралық ақпарат құралдарын иелерінің коммерциялық мүдделеріне байланысты. Олар саяси жарнаманы орналастырады. Бұл оларға пайдалы, сондықтан бұқаралық ақпарат құралдарын белгілі бір саяси тақырыптардың ақпараттық ресурстарына айналдырады. Нәтижесінде, ақпарат пен тұтастай алғанда, олар бейнеленген суреттер азаматтардың мемлекеттің ішінде де, одан тыс жерлердегі барлық салалардағы оқиғалар мен үдерістер туралы өкілдігін бұзатын және бұрмалайтын объективтілігін жоғалтады.

Бұқаралық ақпарат құралдарының ақпараттық кеңістігін қанықтыру үдерісі және тұтастай алғанда жекелеген мемлекеттер мен ТМД-ны ақпараттандыру процесі айқын құқықтық реттеуді, сондай-ақ ақпараттық саладағы өзгерістерге сәйкес заңнамалық базаны жетілдіруді талап етеді.

Мысалы, бүгінгі күні Қазақстанда ақпараттық қызметті реттейтін негізгі заңнамалық актілер: Қазақстан Республикасының Конституциясы, «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, «Ақпараттандыру туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, «Ұлттық қауіпсіздік туралы» Қазақстан Республикасының Заңы, «Мемлекеттік құпиялар туралы» Қазақстан Республикасының Заңы және басқа да нормативтік актілер. Олардың кейбіреулері елдегі әлеуметтік-саяси және әлеуметтік-экономикалық жағдайға сәйкес толықтырулар мен өзгерістерді талап етеді.

Бүгінде дүниежүзілік БАҚ-тың ақпаратты әлем мемлекеттерінің және аймақтарының жекелеген қоғамдарына қалай әсер ететінін байқауға болады. Олардың қоғамдық санада күшті ақпараттық және идеологиялық әсері бар, соның салдарынан ұлттық және басқа да мүдделер жойылып кетеді, бұл өз кезегінде тұтастай мемлекеттің қауіпсіздігіне әсер етуі мүмкін.

Қорытынды

Ақпараттық кеңістікті зерттеуде көптеген саяси-әлеуметтік мәселелерді көтеруге тура келеді. Әр мемлекеттің өз ақпараттық кеңістігі бар. Заманауи адамның күнделікті өмірінде ақпараттық және коммуникациялық технологияларды қолдану практикасын жаңғырту оның жеке басын өзгерту процесіне себеп болды. Ғарыш кеңістігі жеке адамға киберкеңістіктегі өзінің имиджін құруға және тиісінше, өзінің жеке басын құруға мүмкіндік береді. Бұл мақалада қазіргі адамның әлеуметтену процестерін виртуализациялау тұрғысынан алғанда, этномәдени бірлік ретінде консервативті сәйкестендірудің алғашқы көрінісінде де трансформация катері өзекті болып келетіндігін ұғынуға болады. Ақпараттық кеңістікті толық қадағалау мемлекет саясаты. Саясатта дәл осы функцияда жүйелі жұмыс жүргізген елдің ақпараттық қоғамы жоғары дами алады. Сондай-ақ, мақалада біз ақпараттық қауіпсіздік мәселесіне де тоқталып, жаһандық ақпараттық сынқатерлердің қауіптілігін де сараптап шықтық. Ақпараттандырудың жаһандану үдерісіндегі

аспектілері, ақпараттық технологиялардың заманауи формалары мақала аясында әлемдік және отандық ғалымдардың еңбектері бойынша жинақталды. Өйткені ақпараттық кеңістік

толық зерттелген анықтама болмағандықтан және оның мысалында Қазақстанның ақпараттық кеңістігін анықтау тақырыптың өзектілігімен құнды.

Әдебиеттер

- Глоссарий по информационному обществу / под общ. ред. Ю.Е. Хохлова. – М.: Институт развития информационного общества, 2009. – 160 с.
- Кортунов С.В. Национальная идентичность: постижение смысла. – М.: Аспект Пресс, 2009. – 589 с.
- Семенов И.С. Поиск национально-цивилизационной идентичности и концепт «особого пути» в российском массовом сознании в контексте модернизации. – М., 2004. – С. 40-41.
- Прохоров Е. Региональные СМИ в информационном пространстве России // Факс. – 1999. – № 1–2.
- Закупень Т. Коммерческое право. – Норма: Инфра-М, 2002.
- Лопатин В. Методологические проблемы формирования и защиты <http://jurfak.spb.ru/conference/18102000/>
- Тоффлер О. Смещение власти: знание, богатство и принуждение на пороге XXI века. – М.: Изд-во АН СССР, 1991.
- Zhuojun W., Hualing H. National Identity in the Era of Globalization: Crisis and Reconstruction // Social Sciences in China. – 2014. – Vol. 35. – №2. – P.139-154.
- Cisco Connected World Technology Report (2012). Report Summary on Gen Y and Technology. www.cisco.com/assets/solent/business_trend/borderless/ccwtr/ccwtr-2012-infographic.html
- Penrose J. Nations, states and homelands: territory and territoriality in nationalist thought // Nations and Nationalism. – 2002. – Vol. 8. – № 3. – P.277.
- Hobsbawm E. Nations and Nationalism since 1780. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 212 p.
- Golob T. Exploring Identifications in the Transnational Social Sphere: The Potential of Social Fields // Sociologija i proctor. – 2014. – Vol.52. – №199 (2). – P.123-139.
- Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – NY: Simon & Schuster, 1996. – 368 p.
- Media Gratifications Research: Current Perspectives. Eds.: Rosengren K.E., Wenner L.A., P.Palmgreen.-Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1985. -P.311
- Lasswell H.D. The Structure and Function of Communication in Society. The Communication of Ideas. Ed.:L.Bryson. -New York: Harper and Brothers, 1948. -P.43.
- Curran J., Gurevitch M. (eds) Mass Media and Society. London: Edward Arnold, 1991. -P.152.
- Грачев М.Н. Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития. -Москва, Прометей. -2004. -325 с.
- Утешев Д.А., Морозов А.А. Информационное пространство. -Астана. -2006. -55 с.
- Andrews, K. Visualizing cyberspace: Information visualisation in the Harmony Internet browser. -1995.- p 97–103.
- Belkin, N. J. Information concepts for information science. Journal of Documentation. -1978. – 55–85p.
- Card, S. K.. Visualizing retrieved information: A survey. CG&A Special Report: Computer Graphics And Visualization in the Global Information Infrastructure. -1996.-16 p.
- Olsen, K. A. et al. (1993). Visualization of a document collection: The VIBE system. Information Processing and Management, 1993. -81p.
- Қадыржанов Р.Қ., Ешпанова Д.Д., Нарбекова Г.Л. Проблемы национальной интеграции казахстанского общества. – Алматы: СаГа, 2008. – 128 с.
- Шайкемелев М.С., Токтаров Е.Б. Блоггинг как форма политического участия // Казахстан-Спектр. – 2013. – №3(65). – С.93-103.
- Алияров Е.К. Информационная политика Республики Казахстан в условиях глобализации. – Алматы: Қазақ университеті, 2006. – 450 с.
- Социальная стратификация. Философский энциклопедический словарь. – М.: «Советская энциклопедия», 1983. – 840 с.
- Salton, G. Automatic information organization and retrieval. McGraw-Hill, New York, 1968. -325p.

References

- Glosry po informatsionnomy obshestby / pod obsh. red. Ю.Е. Хохлова. – М.: Institut razbitia informatsionnogo obshestbo, 2009. – 160 s.
- Kortunov S.B. Nathionalnaia identishnost: postizhenie smysla. – М.: Aspekt Press, 2009. – 589 s.
- Semenenko I.S. Poisk natsinalno-tsibilizasionnoi identishnosty I konsept «osobogo pyti» b rossiskom massovom soznanii b kontekste modernizatsi. – М., 2004. – s. 40-41.
- Proxorov E. Regionalnye SMI v informatsionnom prostranstbe Rossii // Faks. – 1999. – № 1–2.
- Zakupen T. Komertseskoe pravo. – Norma: Infra-M, 2002. – 152 s.
- Lopatin V. Metodologisheskie problem formiobanie I zashity. <http://jurfak.spb.ru/conference/18102000/>

- Tofler O. Smeshenie blasty: znanie, bogatstvo i prinyzhenie na paroge XXI beka. – M.: Izd. AN SSSR, 1991.
- Zhuojun W., Hualing H. National Identity in the Era of Globalization: Crisis and Reconstruction // *Social Sciences in China*. – 2014. – Vol. 35. – №2. – P.139-154.
- Cisco Connected World Technology Report (2012). Report Summary on Gen Y and Technology. www.cisco.com/assets/sol/ent/business_trend/borderless/ccwtr/ccwtr-2012-infographic.html
- Penrose J. Nations, states and homelands: territory and territoriality in nationalist thought // *Nations and Nationalism*. – 2002. – Vol. 8. – № 3. – P.277.
- Hobsbawm E. Nations and Nationalism since 1780. – Cambridge: Cambridge University Press, 1990. – 212 p.
- Golob T. Exploring Identifications in the Transnational Social Sphere: The Potential of Social Fields // *Sociologija i proctor*. – 2014. – Vol.52. – №199 (2). – P.123-139.
- Huntington S. The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. – NY: Simon & Schuster, 1996. – 368 p.
- Media Gratifications Research: Current Perspectives. Eds.: Rosengren K.E., Wenner L.A., P.Palmgreen. – Beverly Hills, Calif.: Sage Publications, 1985. – P.311
- Lasswell H.D. The Structure and Function of Communication in Society. The Communication of Ideas. Ed.:L.Bryson. – New York: Haper and Brothers, 1948. – P.43.
- Curran J., Gurevitch M. (eds) Mass Media and Society. London: Edward Arnold, 1991. – P.152.
- Grashev M.N. Polititseskaya komenikatsi: teoretitseskysya konsepsi, modeli, bektory razbitia. – Moskva, Prometei. – 2004. – 325 s.
- Uteshov D.A., Morozov A.A. Informatsionnoe prostranstvo. – Astana. – 2006. – 55 s.
- Andrews, K. Visualizing cyberspace: Information visualisation in the Harmony Internet browser. – 1995. – p 97–103.
- Belkin, N. J. Information concepts for information science. *Journal of Documentation*. – 1978. – 55–85p.
- Card, S. K.. Visualizing retrieved information: A survey. CG&A Special Report: Computer Graphics And Visualization in the Global Information Infrastructure. – 1996. – 16 p.
- Olsen, K. A. et al. (1993). Visualization of a document collection: The VIBE system. *Information Processing and Management*, 1993. – 81p.
- Kadyrzhanov R.K., Eshpanova D.D., Narbekova G.L. Problemy natsionalnyi integatsi kazakstanskogo obshestvo. – Almaty: SaGa, 2008. – 128 s.
- Shaikemelov M.S., Toktarov E.B. Blogging kak forma polititseskogo ycsastia // *Kazakhstan-Spektr*. – 2013. – №3(65). – s.93-103.
- Aliyrov E.K. Informatsonnaya politika Respubliki Kazakstan v yslobiax globalizatsi. – Almaty: Kazakh universiteti, 2006. – 450 s.
- Sosialnaya strtifikatsia. Filosospski intseklpedisesky slobar. – M.: «Sovetskaya insiklopedia», 1983. – 840 s.
- Salton, G. Automatic information organization and retrieval. McGraw-Hill, New York, 1968. – 325p.